

Костянтин Дмитрович Заяць,

доктор філософії,
Слідче управління Головного управління
Національної поліції в Харківській області,
відділ розслідування злочинів у сфері
господарської та службової діяльності;

 <https://orcid.org/0000-0002-8406-4284>;

Дмитро Дмитрович Заяць,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології;

 <https://orcid.org/0000-0002-2196-6301>,
e-mail: zajacdmi@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, ЩО МАСКУЮТЬСЯ
ПІД ОБОЛОНКОЮ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Проаналізовано матеріали судово-слідчої практики, завдяки чому визначено недоліки в процесі доказування, для усунення яких у методиці розслідування шахрайств є доцільним виокремити три етапи. Зазначено, що кожен з етапів характеризується особливістю щодо тактичних завдань і засобів їх вирішення та є прийнятним для працівників практичних підрозділів і зрозумілим їм, оскільки пов'язаний із конкретними процесуальними особливостями їхньої роботи. Зазначено, що суди визнають законною підставою затримання особи, що підозрюється у вчиненні шахрайства, тільки якщо зібрані докази використання обману або зловживання довірою під час заволодіння майном або правом на нього. Обґрунтовано необхідність спрощення процедури доказування у провадженнях про нескладні, дрібні кримінальні правопорушення щодо шахрайств та більш активного використання інституту укладення угод, передбачених ст. 468 Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: шахрайство, методика розслідування, розслідування шахрайства, сфера цивільних правовідносин, особливості процесу доказування, укладення угоди.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Шахрайство, пов'язане із заволодінням чужим майном або придбанням права на нього шляхом обману або зловживання довірою, є злочином, що швидко пристосовується до тих соціально-економічних змін, які відбуваються в Україні. Враховуючи розвиток ринкових

відносин, упровадження новітніх технологій у різні сфери суспільного життя, ці кримінальні правопорушення набувають різних форм, у тому числі маскуються під різні правові спори, зокрема під оболонкою цивільних правовідносин. З огляду на це методика розслідування зазначеного виду шахрайств потребує вдосконалення її окремих положень.

Стан дослідження проблеми

Вагомий внесок у розвиток методики розслідування шахрайств зробили І. О. Антонов, М. М. Букаєв, Т. А. Пазинич, Н. В. Павлов, О. А. Мусієнко, С. С. Чернявський, тим самим створивши міцне підґрунтя для подальших досліджень. Водночас методика розслідування окремих видів шахрайств розроблялася без урахування змін у кримінальному процесуальному законодавстві України та процедури досудового розслідування, яка зазнала певного реформування і тому потребує вдосконалення.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в удосконаленні на основі аналізу законодавства України матеріалів судово-слідчої практики і спеціальної літератури методики розслідування шахрайств. Для досягнення вказаної мети вирішувалося таке наукове *завдання*: визначити особливості періодизації процесу досудового розслідування шахрайств, який відображає потреби практики та враховує недоліки процесу доказування, встановлені рішеннями судів.

Наукова новизна дослідження

У статті з урахуванням оновленого законодавства України сформульовано й обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних пропозицій, що мають значення для розвитку методики розслідування шахрайств, а саме доведено доцільність виокремлення в досудовому розслідуванні шахрайств трьох етапів: 1) отримання і перевірка повідомлень про шахрайства; 2) збирання доказів використання обману або зловживання довірою конкретною особою до її затримання; 3) збирання доказів після затримання і повідомлення особі про підозру, що дало підстави сформулювати особливості розслідування шахрайств, що маскуються під оболонкою цивільних правових відносин.

Виклад основного матеріалу

Шахрайствами, що вчиняються під оболонкою цивільних правових відносин, є злочини, під час яких використовуються форми угод і домовленостей, врегульованих цивільним законодавством України. До шахрайств цієї категорії належать найбільш прості схеми злочинної діяльності, виявленням і розслідуванням яких займаються слідчі Національної поліції, а розкриття супроводжують співробітники уповноважених оперативних підрозділів.

Аналіз матеріалів судово-слідчої практики свідчить, що більшість вироків суду у провадженнях за ст. 190 Кримінального кодексу України винесено саме за фактами так званих вуличних і побутових шахрайств. Це дає підстави говорити про надзвичайну поширеність цієї категорії кримінальних правопорушень і про те, що виявлення і розслідування таких фактів, як правило, не пов'язано з виникненням складнощів для слідчих, їх процесуальних керівників і співробітників оперативних підрозділів.

Єдиний підхід науковців, які досліджували і розробляли окремі методики розслідування злочинів, до побудови криміналістичних методик викладений у працях Т. М. Барабаша [1], А. Ф. Волобуєва [2], А. В. Даниляка [3], В. П. Корж [4], О. В. Курмана [5], Т. А. Пазинич [6], М. В. Салтевського [7], Р. А. Степанюка [8], С. С. Чернявського [9], В. Ю. Шепітька [10] та ін. Зокрема, є прийнятними розподіл процесу розслідування на початковий і подальший етапи та визначення алгоритму слідчих (розшукових) дій з урахуванням такого розподілу. Вважається, що початковий етап починається з моменту повідомлення про кримінальне правопорушення і завершується складанням процесуального акта – повідомлення особи про підозру, а наступний етап триває до складання обвинувального акта і направлення кримінального провадження до суду.

На нашу думку, розробку методики розслідування шахрайств слід здійснювати з урахуванням особливостей процесу доказування у кримінальних провадженнях про такі злочини, а також судової практики розгляду таких справ (вироків), рішень суду апеляційних інстанцій щодо оскарження вироків суду першої інстанції та дій осіб, які проводили досудове розслідування, рішень Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо оскарження вироків суду першої інстанції, рішень Європейського суду з прав людини та використовувати інший підхід щодо визначення етапів процесу розслідування шахрайств.

На підставі вищезазначеного вважаємо, що процес доказування у кримінальних провадженнях про шахрайство буде ефективним і повним, якщо розробка системи практичних рекомендацій та алгоритмів досудового розслідування ґрунтуватиметься на виокремленні таких його етапів:

- 1) отримання і перевірка повідомлення про шахрайства, робота з потерпілою особою;
- 2) збирання доказів використання обману або зловживання довірою конкретною особою до її затримання;
- 3) збирання доказів після затримання і повідомлення підозри особі, що причетна до вчинення шахрайства.

Кожен із зазначених етапів характеризується особливістю з точки зору тактичних завдань і засобів їх вирішення, тобто вирізняється

теоретичною складовою. До того ж вказаний поділ більш прийнятний для працівників практичних підрозділів і зрозумілий їм, оскільки пов'язаний із конкретними процесуальними особливостями їхньої роботи. З огляду на це слідчий, прокурор згідно зі встановленою законом процедурою повинні виконати: а) комплекс дій із потерпілим; б) комплекс дій із підготовки затримання підозрюваного і представлення необхідного мінімуму доказів у суді для обрання запобіжного заходу та формування підозри; в) комплекс дій із підготовки бази доказів, достатньої для обвинувачення в суді.

Щодо першого етапу слід зазначити, що реєстрація фактів шахрайств і досудове розслідування починається зі звернення потерпілої особи із заявою про вчинення цього кримінального правопорушення. В інший спосіб ознаки вчинення цього злочину (оперативним шляхом або через повідомлення в засобах масової інформації, або під час патрулювання території) виявити неможливо.

Задя відкриття кримінального провадження про шахрайство необхідно обов'язково отримати письмово підтверджену ініціативу з боку потерпілої особи, якій завдано матеріальної шкоди. Фізична особа або представник юридичної особи повинні подати заяву про вчинення правопорушення, якою ініціювати притягнення до кримінальної відповідальності винної особи та вимагати відшкодування завданої шкоди. Нехтування, а іноді зволікання слідчими зазначеною рекомендацією почасти призводить до закриття в подальшому кримінального провадження у зв'язку з відсутністю ознак злочину. Крім того, затримання шахрая «на гарячому» не гарантує перспективи формування обвинувачення, оскільки потерпілі часто не розуміють, що їм завдано шкоду саме злочинними діями, тому відмовляються від участі як сторона провадження.

Слідчий, отримавши заяву про шахрайство, повинен виконати комплекс дій, направлених на вирішення зазначених вище тактичних завдань.

1. Доцільно встановити потерпілу особу – власника майна, якій завдано матеріальної шкоди. Із цією метою потерпілому необхідно долучити до заяви завірені копії документів, що підтверджують його права на майно, яке було вилучено з його фондів, або викласти детально ці факти в показаннях на допиті. У ситуації, коли необхідно встановити особу власника на об'єкти нерухомості, земельні ділянки, транспортні засоби, банківські рахунки, обов'язково необхідно долучити копії документів, що посвідчують особу власника. Потерпілим у провадженнях про шахрайство може виступати тільки власник майна, яке стало предметом посягання. Зауважимо, що доволі часто про такі злочини повідомляють особи, які були уведені в оману і передали майно, яке фактично належало іншій особі (дружині, батькам

та ін.). Тому особа, яка повідомляє про шахрайство, є свідком у провадженні, а потерпілим визнається тільки власник майна.

2. Слід встановити вартість майна, що було вилучене з фонду власника, а також його кількісну та якісну характеристики. Задля вирішення цього завдання доцільно долучити договори купівлі-продажу, квитанції, чеки, товарні накладні чи інші документи, які підтверджують дату придбання майна та його вартість. За неможливості документального підтвердження такого факту в матеріалах кримінального провадження слід детально допитати потерпілу особу або її представника за цими обставинами. У процесі подальшого розслідування розмір матеріальної шкоди встановлюється шляхом призначення товарознавчої експертизи.

У ситуації, коли шахрай заволодів грошима потерпілого, слід долучати до матеріалів провадження квитанції про перерахування коштів потерпілим на рахунки шахрая; квитанції про зняття з рахунків готівки, що потім передавалася шахраю; боргові розписки, які підтверджують факт отримання коштів потерпілим для розрахунків із шахраєм; договори про надання кредиту; виписки за рахунками, що належать затриманому, про рух коштів на його банківських картках.

3. Із метою забезпечення ефективного пошуку, вилучення майна і його подальшої ідентифікації під час пред'явлення для впізнання слід встановити його індивідуальні ознаки. Із цією метою необхідно долучити технічну документацію на транспортні засоби, побутову техніку, упаковки смартфонів тощо, які містять відомості щодо моделі, серії, номеру, IMEI. Крім того, слід детально допитати потерпілу особу або його представника за цими обставинами і встановити інші індивідуальні ознаки речей.

4. Доцільно встановити час, місце й особливості обстановки вчинення шахрайства, чи були свідки злочину.

5. Слід з'ясувати і встановити, в який спосіб діяв злочинець, а саме: використовував він обман чи зловживання довірою потерпілого. Зафіксувати, у чому саме полягав обман потерпілого.

6. Доцільно встановити, яким чином було передано майно або право на нього, чи була передача добровільною, чи відсутні були ознаки застосування насильства або погроз щодо потерпілого.

7. Слід скласти словесний портрет шахрая і з'ясувати особливості поведінки, встановити можливі місця його перебування.

Вирішення зазначених вище тактичних завдань здійснюється під час отримання заяви потерпілого, його допиту та долучення речей і документів до матеріалів кримінального провадження.

Особливості другого етапу розслідування шахрайств необхідно характеризувати шляхом висвітлення завдань слідчого та його процесуального керівника на цьому етапі, спираючись на висновки

колегії суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20 лютого 2019 р. у судовому провадженні № 51-703км18 щодо того, що відсутність підстав затримання, передбачених ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України, є ознакою злочину, передбаченого ст. 371 Кримінального кодексу України, тобто завідомо незаконного затримання.

Вирок місцевого суду був визнаний колегією суддів законним і правильним, згідно з яким начальник відділення слідчого відділу вчинив дії, що призвели до завідомо незаконного затримання особи, а саме в порядку ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України дав доручення оперативному підрозділу Управління по боротьбі з організованою злочинністю про встановлення місця знаходження особи, доставляння її до службового приміщення УМВС України в одній з областей, при цьому жодних підстав, передбачених ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України, для затримання особи не було.

Також колегією суддів встановлено, що з урахуванням посади, що її обіймає правоохоронець і яка передбачала наявність відповідної освіти та досвіду роботи, немає підстав вважати, що, надаючи зазначене доручення, а згодом складаючи протокол про затримання особи, начальник відділення не усвідомлював протиправності своїх дій, не передбачав настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді незаконного затримання особи, а ці дії не були спрямовані на досягнення саме такого результату.

Оскільки ст. 209 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що з моменту, коли особа силою чи через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою або у приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою, то вона вважається затриманою. Начальник відділення, даючи доручення про доставляння особи до службового приміщення, не міг не усвідомлювати, що таке доручення може бути виконане тільки в один зі способів, зазначених у згаданій нормі закону, що фактично згодом і відбулося¹.

Поділяючи зазначену вище позицію суду, згідно з якою підставою затримання особи, котра підозрюється у вчиненні шахрайства, можуть бути тільки зібрані докази щодо використання обману або зловживання довірою під час заволодіння майном або правом на нього, вважаємо, що на цьому етапі досудового розслідування слід виконати такий комплекс дій.

¹ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20.02.2019 : справа № 703/5746/14-к, провадження № 51-703км18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80235371> (дата звернення: 06.02.2022).

1. Детально з'ясувати під час допиту кожного потерпілого, що саме впливало на формування переконання в нього необхідності (обов'язковості, вигідності тощо) передачі майна або прав на нього. Завдяки наданим потерпілими показанням зафіксувати у протоколах допиту, яку обстановку і предмети використовував шахрай (шахраї), що саме він повідомляв, як себе поведив, скільки тривала зустріч, що її супроводжувало та інші обставини. Слідчому, прокурору в процесі спілкування з потерпілими слід виявити закономірність поведінки злочинців у кожному епізоді шахрайства, яка повинна бути відображена в показаннях потерпілих.

2. Доцільно вилучити під час проведення слідчих (розшукових) дій і приєднати як речові докази всі предмети, атрибути, одяг, документи, що використовував шахрай (шахраї) з метою введення потерпілих в оману. Зазначені об'єкти слід пред'явити потерпілим для впізнання і закріпити в протоколі їх показання щодо того, яким саме чином впливав той чи інший об'єкт на створення хибного уявлення про події або факти. Що детальніше будуть зафіксовані у протоколах допиту в такий спосіб речові докази, то ґрунтовніша база доказів буде покладена в основу підозри й у подальшому обвинувачення.

3. Варто провести низку слідчих експериментів із потерпілими, у процесі яких максимально деталізувати обставини введення в оману, поєднавши їх із демонстрацією дій злочинців на місці вчинення злочину. У протоколах слідчих експериментів також слід зафіксувати закономірність і повторюваність способу дій шахрая (шахраїв), що використовувався ним під час скоєння злочинів.

4. Потрібно призначити всі необхідні судові експертизи, за допомогою яких встановити факти підроблення документів, фальсифікації товарів та інші обставини.

5. Треба встановити всі епізоди злочинної діяльності шахрая (шахраїв), об'єднавши їх в одне кримінальне провадження.

Лише результативно провівши зазначені вище слідчі (розшукові) дії та зафіксувавши докази, достатні для формування обґрунтованої підозри, доцільно організувати затримання підозрюваного.

На третьому етапі, тобто під час збирання доказів після затримання і повідомлення підозри особі, яка причетна до вчинення шахрайства, доречно вжити таких заходів.

1. Провести пред'явлення затриманої особи для впізнання потерпілим та свідкам.

2. Використати під час першого допиту підозрюваного такий тактичний прийом, що є ефективним у цій ситуації, як ознайомлення з раніше отриманими показаннями потерпілих, свідків, результатами експертиз, а також пред'явлення наявних речових доказів.

3. Долучити до матеріалів провадження, отримавши попередньо до них доступ, виписки з банківських рахунків підозрюваного, встановити час та розміри сум, що рухались на його банківських картках, про що слідчий мусить його детально допитати.

4. Долучити до матеріалів провадження, отримавши попередньо до них доступ, інформацію від операторів мобільного зв'язку про з'єднання підозрюваного з потерпілими в разі їх спілкування під час скоєння злочину.

5. Отримати інформацію щодо вчинення затриманою особою у минулому аналогічних злочинів та притягнення її до кримінальної відповідальності.

6. Встановити факт відсутності законних джерел прибутку у затриманого та будь-якої офіційної зайнятості шляхом допиту підозрюваного, його близьких осіб та інших свідків.

7. Долучити до матеріалів провадження копії документів, що посвідчують особу підозрюваного, завірені у встановленому законом порядку.

8. З'ясувати, чи не страждає підозрюваний на психічні захворювання і чи не має психічних розладів, що заважали б йому свідомо ставитися до своїх дій і їх наслідків. У цьому разі доцільно долучити до матеріалів провадження довідку із психоневрологічного диспансеру про те, що підозрюваний не перебуває на обліку вказаної установи. Якщо у підозрюваного були виявлені ознаки психічних розладів або захворювань (неадекватна поведінка, неконтрольовані реакції, відомості щодо отриманих травм голови чи хребта тощо), слідчому, прокурору необхідно призначити психіатричну експертизу.

9. Призначити необхідні судові експертизи і провести інші слідчі (розшукові) дії, спрямовані на отримання доказів.

Обґрунтовуючи зазначені вище рекомендації, вважаємо за необхідне навести приклад судового розгляду Жмеринським міським районним судом Вінницької області типової справи № 1-кп/130/28/2019, 130/2323/17 від 5 липня 2019 року, який своїм вироком визнав особу винною у вчиненні шахрайства і встановив, що обвинувачена впродовж часу з листопада 2016 року по 27 квітня 2017 року, діючи разом із невстановленою особою ромської національності, шляхом обману заволоділа коштами потерпілої в сумі 6 000 дол. США та 100 000 грн під приводом допомоги в лікуванні народними методами її сина від алкоголізму.

Суд у своєму рішенні спирався на зібрані під час розслідування докази:

– показання потерпілої щодо обставин знайомства з обвинуваченою, суті обману та обставин кожного з епізодів повідомлення неправдивих відомостей і перерахування грошей на рахунки, що вказувались обвинуваченою;

– показання свідка (сестри потерпілої) про обставини виявлення нею ознак обману в діях обвинуваченої і спонукання потерпілої до передачі грошей;

– показання свідків (сусідів та близьких родичів потерпілої) про обставини взяття потерпілою в борг грошей для передачі обвинуваченій;

– факт впізнання потерпілою за ознаками зовнішності обвинуваченої як особи, яка ввела її в оману і заволоділа її грошима.

Усі отримані показання були визнані судом чіткими, послідовними, узгодженими між собою, а також такими, що підтверджуються наявними у справі речовими доказами: квитанціями про перерахування коштів потерпілою на рахунки обвинуваченої; виписками за рахунками, що належать обвинуваченій та членам її сім'ї, про рух коштів на її банківських картках; картками операторів мобільного зв'язку, з яких обвинуваченою здійснювалися дзвінки потерпілій для введення в оману і повідомлення про необхідність перерахування грошей на її картки, тощо¹.

Водночас аналіз матеріалів практики досудового розслідування шахрайств, що являють собою «нескладні», дрібні правопорушення, свідчить про наявність бюрократичної тяганини, непродуктивних витрат часу і державних коштів, наповнення кримінального провадження зайвими матеріалами. Це пов'язано з вимогою кримінального процесуального законодавства до слідчого встановити повний перелік обставин, що підлягають доказуванню і документально відобразити їх у матеріалах провадження. На нашу думку, постає необхідність реформування в подальшому процедури доказування в бік спрощення і перенесення її до судової зали.

Оскільки підозрювана особа визнає свою вину у вчиненому, розмір завданих нею збитків, то немає сенсу слідчим доводити ці обставини документально. У межах судового розгляду справи буде достатньо представити таку позицію слідчому судді (колегії суддів). Вважаємо, що такий підхід значно зменшить розмір процесуальних витрат, пов'язаних із призначенням експертиз та інших заходів, дасть можливість уникнути витрат часу та сил слідчих органів й оперативних підрозділів і, найголовніше, сконцентруватись на розслідуванні більш складних кримінальних правопорушень.

Про активне застосування інституту укладення угод, передбачених ст. 468 Кримінального процесуального кодексу України, свідчить

¹ Вирок Свалявського районного суду Закарпатської обл. від 25.07.2019 : справа № 306/2059/16-к, провадження № 1-кп/306/4/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83267631> (дата звернення: 06.02.2022).

вивчення матеріалів судової практики у справах про шахрайства, згідно з якими судами було винесено вироки в умовах скороченої процедури судового розгляду на підставі застосування цієї новели кримінального процесуального законодавства (майже 60 %). Відповідно до положень зазначеної норми під час кримінального провадження може бути укладено два види угод: угода про примирення та угода про визнання винуватості [11, с. 56–77].

Саме завдяки запровадженню інституту угод, що укладаються між сторонами провадження, можна досягти двох важливих цілей: забезпечити процесуальне спрощення процедури розгляду кримінальних справ судами і, відповідно, значно зменшити навантаження на систему відправлення правосуддя, а також застосувати більш м'яке покарання через каяття обвинуваченого та його сприяння розслідуванню¹.

Висновки

Серед інших злочинів шахрайство має значний ступінь латентності, зумовлений тим, що більшість потерпілих не звертаються із заявами до правоохоронних органів, не здогадуючись, що стали жертвами шахраїв, яким добровільно передавали своє майно, а також намагаються відновити свої майнові права через суд, оскільки шахрайство маскується під оболонкою цивільних правовідносин. Зазначене вимагає особливого підходу до процесу розслідування, який відображає потреби практики і враховує недоліки процесу доказування, встановлені рішеннями судів. Тому процес розслідування шахрайств, що маскуються під оболонкою цивільних правовідносин, слід поділяти на такі етапи: 1) отримання і перевірка повідомлення про шахрайства, робота з потерпілою особою; 2) збирання доказів використання обману або зловживання довірою конкретною особою до її затримання; 3) збирання доказів після затримання і повідомлення підозри особі, що причетна до вчинення шахрайства. Кожен із зазначених етапів характеризується особливістю, виходячи з тактичних завдань і засобів їх вирішення.

Враховуючи те, що кримінальні провадження у більшості випадків здійснюються щодо дрібних шахрайств, що призводить до значних непродуктивних витрат засобів і часу органів досудового розслідування та нагромадження кримінальних проваджень зайвими матеріалами, то нагальною є потреба у спрощенні процедури доказування таких кримінальних проваджень, зокрема шляхом застосування інституту укладення угод.

¹ Стаття 468. Угоди в кримінальному провадженні // Мего-Інфо – Юридичний портал № 1 : сайт. URL: <http://mego.info/матеріал/стаття-468-угоди-в-кримінальному-провадженні> (дата звернення: 06.02.2022).

Список бібліографічних посилань: 1. Барабаш Т. М. Предмет доказування у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 202 с. 2. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : монографія. Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с. 3. Даниляк А. В. Особливості взаємодії при розслідуванні економічних злочинів, вчинених організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 251 с. 4. Корж В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями : монография. Харьков : Лицей, 2002. 387 с. 5. Курман О. В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 20 с. 6. Пазинич Т. А. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування шахрайств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 189 с. 7. Салтевський М. В. Основи методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ : навч. посіб. Харків : Вид-во Нац. юрид. акад. України, 2000. 187 с. 8. Степанюк Р. А. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : НікаНова, 2012. 382 с. 9. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження) : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 264 с. 10. Шепитько В. Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями. Харьков, 2000. 88 с. 11. Заяць К. Д. Методика розслідування шахрайств : дис. ... д-ра філософії : 081. Харків, 2020. 195 с.

Надійшла до редколегії 18.02.2023

Прийнята до опублікування 22.03.2023

Zaiats K. D., Zaiats D. D. Peculiarities of the investigation of frauds disguised as civil legal relations

The materials of judicial and investigative practice were analyzed, as a result of which shortcomings in the process of proof have been identified, to eliminate which it is appropriate to distinguish three stages in the fraud investigation methodology: 1) features of receiving and checking fraud reports and working with the victim; 2) collecting evidence of the use of deception or abuse of trust by a specific person before his or her detention; 3) collection of evidence after arrest and notification of suspicion to a person involved in committing fraud. It has been noted that each of the stages is characterized by a feature in relation to tactical tasks and means of solving them and is acceptable and understandable to employees of practical units, as it is related to specific procedural features of their work.

It has been determined that the peculiarities of the stage of receiving and checking fraud reports and the procedure of the investigator's work with the victim are the need to record the initiative of the victim (in person or through a representative) to prosecute the guilty person

and demand compensation for the damage caused. A set of actions aimed at solving typical tactical tasks solved at this stage has been presented.

It has been noted that the courts recognize as a legal basis for the detention of a person suspected of committing fraud, only collected evidence of the use of deception or abuse of trust during the acquisition of property or the right to it. Therefore, at the stage of collecting evidence of involvement in fraud of a specific person before his or her arrest, the investigator must solve quite specific tactical tasks, taking into account this, it has been recommended to carry out a set of measures and procedural actions.

The specifics of evidence collection after the arrest and notification of suspicion to a person involved in fraud were revealed through the implementation of a complex of investigative actions (presentation for identification; interrogations, obtaining temporary access to things and documents, etc.).

The need to simplify the procedure of proof in proceedings on simple, minor criminal offenses related to fraud and more active use of the institution of concluding agreements provided for in Art. 468 of the CCP of Ukraine.

Key words: fraud, method of investigation, investigation of fraud, sphere of civil legal relations, peculiarities of the process of proof, concluding an agreement.

